

A. BIRCH, T. MALIM: *Psychologia rozwojowa w zarysie . Od niemowlęctwa do dorosłości*. Warszawa: PWN 1995, ss. 177

Psychologia rozwojowa w zarysie. Od niemowlęctwa do dorosłości autorstwa A. Birch i T. Malim ukazała się w 1995 r. nakładem Wydawnictwa Naukowego PWN w Warszawie. Autorzy, dwoje brytyjskich psychologów mających bogate doświadczenie dydaktyczne, tematem opracowania uczynili najważniejsze, kluczowe zagadnienia psychologii rozwojowej.

Opracowanie to składa się z sześciu rozdziałów poświęconych kolejno: metodom badawczym stosowanym w psychologii rozwojowej (rozdział 1), wczesnemu społeczeństwu (rozdział 2), rozwojowi poznawczemu (rozdział 3), rozwojowi społeczno-moralnemu (rozdział 4), rezultatom uspołecznienia (rozdział 5), adolescencji i dorosłości (rozdział 6).

W pierwszym rozdziale scharakteryzowano strategię badań poprzecznych, strategię badań podłużnych oraz metody badań, takich jak: eksperyment, obserwacja w warunkach naturalnych i kontrolowanych, wywiad, technika korelacyjna. Materiał ten nie daje metodologicznych podstaw koniecznych przy efektywnym wykorzystywaniu opisanych metod, dostarcza natomiast podstawowych informacji na temat wad i zalet każdej z nich.

W rozdziale drugim przedstawiono pojęcie uspołecznienia, poglądy J. Bowlby'ego, M. Ainsworth, H. Schaffera na temat zjawiska przywiązania oraz opis i wnioski z badań nad pozbawieniem kontaktu dziecka z matką. Znajdziemy tu także nową interpretację wspomnianych badań autorstwa M. Rutter.

M. Rutter wyróżnił krótkotrwałe i długotrwałe efekty pozbawienia kontaktu z matką oraz poddał analizie właściwości opieki macierzyńskiej niezbędne dla normalnego rozwoju dziecka. W rozdziale tym zasygnalizowano znaczenie relacji ojciec-dziecko dla rozwoju społecznego i emocjonalnego we wczesnym dzieciństwie. Mimo, iż problem ten nie został wyczerpująco przedstawiony cenne wydaje się skierowanie uwagi czytelnika na ten ważny, a nie zawsze doceniany przez psychologów aspekt przywiązania. Znajdziemy tu również wybrane stanowiska teoretyczne dotyczące natury i funkcji zabawy we wczesnym dzieciństwie, takie jak: teoria J. Piageta, L. Wygotskiego, J. Brunera oraz wyniki badań nad zabawami dzieci i ich znaczenie dla rozwoju.

Znaczną część trzeciego rozdziału poświęcono przedstawieniu J. Piageta teorii rozwoju poznawczego. Na uwagę zasługuje rzeczowa i zrozumiała charakterystyka kolejnych stadiów rozwoju inteligencji, opis eksperymentów J. Piageta.

Czytelnik ma możliwość poszerzenia swojej wiedzy na temat rozwoju poznawczego o znajomość podstaw teorii J. Brunera oraz teorii nabywania języka.

W następnym rozdziale opisano trzy główne podejścia teoretyczne w badaniach nad zachowaniem społecznym i moralnym: podejście psychodynamiczne, wywodzące się z teorii uczenia oraz podejście poznawcze. Analiza treści tego rozdziału umożliwia czytelnikowi porównanie prac J. Piageta i L. Kohlberga na temat rozwoju moralnego oraz ocenę wpływu grupy rówieśniczej i środków wychowawczych stosowanych przez rodziców na rozwój moralny dziecka.

Rozdział piąty poświęcono rezultatom procesu uspołecznienia. Ważne miejsce zajmują tu wyjaśnienia dotyczące źródeł zachowania charakterystycznego dla ról związanych z płcią. W odniesieniu do męskości i kobiecości pojawiają się dwa pytania, pierwsze dotyczy stereotypów związanych z płcią, drugie dotyczy tożsamości płciowej. Osobne podrozdziały poświęcono kolejno problematyce „ja” i ocenie samego siebie, osiągnięciom, dziecięcym przyjaźniom.

Rozdział szósty różni się od pozostałych, gdyż jego tematem są kolejne okresy w rozwoju człowieka: adolescencja i dorosłość. W charakterystyce okresu dorastania zwrócono uwagę na zmiany fizyczne, rozwój poznawczy, społeczny, moralny, a szczególnie na kształtowanie się tożsamości jednostki. Przedstawiono tu także bardzo ciekawe wyniki badań nad zjawiskiem buntu w okresie adolescencji, np. badania J. Masterson (1967), M. Rutter, B. Tizard i K. Whitmore (1970) oraz D. Offer (1969).

Drugą część tego rozdziału stanowi charakterystyka kolejnych, opisywanych przez G. Eriksona (1970) faz: wczesnej, średniej i późnej dorosłości.

Wczesną dorosłość przedstawiono analizując mechanizmy przystosowania w obliczu ważnych wydarzeń życiowych. Zwrócono również uwagę na opisane przez R. White'a (1975) pięć „trendów rozwojowych” w dorosłości, czyli 1) stabilizację tożsamości ego, 2) nawiązywanie głębszych związków interpersonalnych, 3) pogłębianie dziedzin aktywności, 4) humanizację wartości, 5) wzrost znaczenia troski o innych. Charakteryzując średni wiek dojrzały skoncentrowano się na rozwoju społecznym i osobowości. Przedstawiono w zarysie wybrane teorie rozwoju w średnim wieku dojrzałym m.in. E. Eriksona, D. Levinsona, R. Pecka. W podrozdziale poświęconym późnemu wiekowi dojrzałemu wyróżniono funkcje poznawcze, pomysłne przystosowanie do starości wraz z opisem faz w procesie przejścia na emeryturę i stadiów żałoby.

Kolejne rozdziały książki są szkicami w sposób zwięzły, lecz skrótowy przedstawiającymi problemy z zakresu psychologii rozwoju człowieka. W porównaniu do innych opracowań z tego obszaru tematycznego (por. np. E. Hurlock 1985, M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa 1996) zabrakło tu zagadnień natury ogólnej np. zdefiniowania przedmiotu, problemów i zadań współczesnej psychologii rozwoju człowieka. Fakt ten zasługuje na uwagę ze względu na czytelnika do którego książka jest adresowana-studenta czy też ucznia rozpoczynającego naukę psychologii. Podobne wnioski dotyczą braku ustaleń terminologicznych, tj. 1) wyróżnienia i objaśnienia pojęć kluczowych, takich jak: rozwój, zmiana rozwojowa, 2) opisu wybranych systemów periodyzacji rozwoju, 3) opisu czynników rozwoju psychicznego i mechanizmów zmian rozwojowych, a także 4) określenia zasad i prawidłowości, ciągłości i nieciągłości rozwoju.

Książka ta ma bardzo przejrzystą strukturę; każdy z rozdziałów, stanowiący odrębny blok tematyczny opatrzony jest listą pytań kontrolnych oraz lektur uzupełniających. Taki sposób prezentacji treści książki powinien znacznie ułatwić odbiór, zrozumienie nawet czytelnikowi wstępującemu na drogę poznania psychologii rozwojowej. Możemy z tego wywnioskować, iż książka przeznaczona jest dla czytelnika rozpoczynającego podstawowy kurs psychologii.

W omawianym opracowaniu warto docenić rzeczowość i prostotę stylu, zwięzłość i zrozumiałe przedstawienie nawet bardzo skomplikowanych teorii psychologicznych. Na uznanie zasługuje również zasygnalizowanie szeregu ważnych zagadnień w sposób skłaniający do dalszych poszukiwań teoretycznych, przy znacznym ułatwieniu, jakim jest podanie literatury uzupełniającej.

W odniesieniu do zawartości treściowej książki pojawia się zasadnicze pytanie, dlaczego po charakterystyce wczesnego społeczeństwa, rozwoju poznawczego, społeczno-moralnego, rezultatów społeczeństwa znalazło się miejsce tylko dla omówienia problematyki okresu adolescencji i dorosłości, z pominięciem (choćby bardzo skrótowej) charakterystyki wcześniejszych okresów rozwojowych?

Tytuł książki może ponadto sugerować czytelnikowi, że tematem opracowania jest rozwój człowieka od niemowlęctwa do dorosłości, co nie jest zgodne z zawartością treściową tzn. charakterystyką kolejnych stadiów rozwoju: adolescencji, wczesnej, średniej i późnej dorosłości.

Podsumowując, książka *Psychologia rozwojowa w zarysie. Od niemowlęctwa do dorosłości* autorstwa A. Birch i T. Malim, zgodnie z zamiarami autorów może stanowić materiał pomocniczy dla osób rozpoczynających studia psychologiczne.

Przemawia za tym:

- 1) jasność, rzeczowość, zwięzłość sformułowań,
- 2) przejrzysta struktura prezentowanego materiału,
- 3) sposób prezentacji skłaniający do dalszych poszukiwań teoretycznych,
- 4) związane z pkt 3 propozycje literatury uzupełniającej treści zasygnalizowane w książce,
- 5) pytania kontrolne umożliwiające samodzielne sprawdzenie przez czytelnika stopnia zrozumienia, przyswojenia materiału konkretnego rozdziału.

Uwagi dotyczące ustaleń terminologicznych i układu prezentowanych treści nie obniżają niewątpliwej wartości omawianego opracowania.

Iwona Neumann